قازاق اۋىز ادەبيەتىنىڭ قازىناسى

ماقال - ماتەلدەر

2

شينجياڭ حالىق باسپاسى

قازاق اۋىز ادەبيەتىنىڭ قازىناسى

ماقال - ماتەلدەر

2

شينجياڭ حالىق باسپاسى

ٴۇرىمجى 2008

图书在版编目(CIP)数据

谚语.2：哈萨克文/米拉提编.—乌鲁木齐：新疆人民出版社，2008.11
(哈萨克民间文学大典)
ISBN 978-7-228-12007-9

Ⅰ.谚… Ⅱ.米… Ⅲ.哈萨克族-谚语-汇编-中国-哈萨克语(中国少数民族语言) Ⅳ.I277.7

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2008)第 172771 号

责任编辑:阿布都哈依木
责任校对:马　吾　提
封面设计:夏　提　克

哈萨克民间文学大典

谚语(二)(哈萨克文)

米拉提 编

新疆人民出版社出版
(乌鲁木齐市解放南路 348 号 邮政编码：830001)
新疆新华书店发行
新疆八百印务有限公司印刷
880×1230 毫米　32 开本　9.375 印张
2008 年 11 月第 1 版　2008 年 11 月第 1 次印刷
印数：1—3000

ISBN 978—7—228—12007—9　定价：15.00 元

ٴاز ۇلتتاردىڭ تاڭداۋلى كىتاپتارىن شىعارۋعا ارنالعان مەملەكەتتىك قارجى ارقىلى دەمەلگەن نىشان.

全国少数民族出版资金资助项目

جاۋاپتى رەداكتور: ٴابدىقايىم زىكىريا ۇلى
جاۋاپتى كوررەكتور: ٴماۋلىت ٴشارىپ ۇلى
مۇقاباسىن جوبالاعان: شاتتىق اكسا

قازاق اۋىز ادەبيەتىنىڭ قازىناسى —

ماقال - ماتەلدەر

(2)

باسپاعا دايىنداعان: مەللات ٴابزالقان ۇلى

*

شينجياڭ حالىق باسپاسى باسترىدى
(ٴۇرىمجى قالاسى وڭتۇستىك ازاتتىق كوشەسى 348 - اۋلا)
شينجياڭ شينحۋا كىتاپ دۇكەنىنەن تاراتىلدى
شينجياڭ باباي شەكتى سەرىكتىگىندە باسىلدى
فورمات 1/32، 1230×880، 9.375 باسپا تاباق
2008 - جىل، قاراشا ، 1 - باسپاسى
2008 - جىل، قاراشا ، 1 - باسىلۋى
تيراجى: 1 — 3000
ISBN 978 — 7 — 228 — 12007 — 9
باعاسى: 15.00 يۋان

باسپادان

قازاق حالقىنىڭ اۋىز ادەبيەتى ٴوزىنىڭ كوركەمدىك - يدەيالىق نارىمەن، ەستەتيكالىق قۋات - تەگەۋرىنىمەن، ٴتۇر-جانرلارىنىڭ مولدىعىمەن، تاقىرىپتىق جانە سيۋجەتتىك بايلىعىمەن، قوعامدىق - الەۋمەتتىك جانە تاربيەلىك تەرەڭ ٴمان - مازمۇنىمەن ەرەكشەلەنەدى . ول كونە تاس داۋىرىندە پايدا بولىپ، تۇركىلىك ٴتۇستى باستان كەشىرگەن، ودان بەرى دە قازاق حالقىنىڭ قالىپتاسۋ تاريحىمەن بىتە قايناسىپ، بىرگە جاساپ كەلە جاتقان تەڭدەسى جوق رۋحاني مۇرا. ول بايىرعى اتا-بابالارىمىزدىڭ نانىم - سەنىمدەرىنەن، تاريحىنان، تۇرمىس-تىرشىلىگىنەن، اسىل - ارمانى، بيىك مۇراتىنان جان-جاقتى ماعلۇمات بەرەدى ٴارى ۇلتتىق رۋحاني مادەنيەتتىڭ عاسىرلار تىزبەگىندەگى تاريحي وزگەرىسىن، ەتنيكالىق سانامەن قارايلاس ٴجۇرىپ وتكەن جولىن دا كوز الدىمىزعا ەلەستەتە الادى. اۋىز ادەبيەتىنىڭ شىعارۋشىسى دا، تاراتۋشىسى دا، تىڭداۋشىسى دا — حالىق. سوندىقتان ول شىن مانىندە، حالىقتىڭ ٴوز ەنشىسى بولىپ تابىلادى . ياعني اۋىز ادەبيەتى — حالىق شىعارماشىلىعىنىڭ ايرىقشا سالاسى، اۋىزشا شىعارىلىپ، اۋىزشا تاراعان كوركەم ادەبي تۋىندىلاردىڭ جيىنتىق اتاۋى. سونىمەن بىرگە عىلىم مەن مادەنيەتتە «حالىق شىعارماشىلىعى»، «حالىقتىڭ اۋىزشا ٴسوز ونەرى» دەيتىن اتاۋلار دا وسىعان جاقىن ماعىنادا قولدانىلادى. 1846 - جىلى اعىلشىن عالىمى ۆيليام تومس ۇسىنعان فولكلور (اعىلشىنشا حالىق دانالىعى) ٴسوزى دە

此为试读，需要完整PDF请访问： www.ertongbook.com

اۋىز ادەبيەتى اتاۋى ٴۇشىن حالىقارالىق عىلمي اتاۋ رەتىندە قابىلدانعان. بۇلاردىڭ قاي - قايسىسى دا ٴبىر-ٴبىرىنىڭ ورنىنا ٴبىرى قولدانىلىپ كەلەدى. باتىس ەۆروپا، امەريكا، اۋستراليا حالىقتارىنىڭ ۇعىمىندا بۇل ٴسوزدىڭ ماعىناسى تىم اۋقىمدى، ول حالىقتىڭ كيىم - كەشەك، قۇرال - جابدىق، ادەت - عۇرىپ، تۇرمىس - سالت، نانىم - سەنىم، سونداي- اق، ٴتۇرلى كوركەمونەرىن (پوەزيا، مۋزيكا، ٴبي، ويۋ - ورنەك، توقىما ونەرى، ت. ب). تۇتاستاي اتاۋ ٴۇشىن قولدانىلادى. بۇل جاعىنان العاندا ول تەك اۋىز ادەبيەتىن عانا ەمەس، «ەتنولوگيا»، «تىنو مادەنيەت» دەيتىن ۇعىمدارمەن دە ساباقتاسىپ، ماعىنالاسىپ جاتادى. قازاق ادەبيەت تانۋ عىلىمىنداعى «اۋىز ادەبيەت» دەگەن ۇعىم دا «فولكلوردىڭ» وسى مانىمەن ساباقتاس دەپ قاراۋعا ابدەن بولادى. بۇلار ٴبىرىن - ٴبىرى تولىق سيپاتتاي بەرەدى. اۋىز ادەبيەتىن زەرتتەيتىن عىلىمدى «فولكلور» دەپ اتاۋىمىزدا وسىعان بايلانىستى.

ٴبىز وسى ۇستانىمدى باسشىلىققا الا وتىرىپ، قازاق ادەبيەتىنە ەڭبەك سىڭىرگەن ٴبىر ٴبولىم عالىمداردى نەشە مارتە شەكە ٴتۇيىستىرىپ «قازاق اۋىز ادەبيەتىنىڭ قازىناسى» دەگەن فولكلور اتاۋىنا سيىمدى تاقىرىپتا ۇلاسپالى كىتاپ شىعارۋدى مىندەتكە الدىق. ماقسات - فولكلورعا جاتاتىن دۇنيەلەردى شاما بار تولىق قامتۋ. ويتكەنى، كوشپەلى قوعامدا فولكلور بەلگىلى ٴبىر الەۋمەتتىك توپتىڭ عانا شىعارماشىلىعى ەمەس، جالپى حالىقتىڭ حانى مەن قاراسىنا، باتىرى مەن بيىنە، بايى مەن كەدەيىنە ورتاق ونەر، امبەگە تيەسەلى مۇرا. سول تۇستا بۇكىل قوعام اۋىزشا ونەر مەكتەبى بولدى. وسىعان لايىق اۋىز ادەبيەتىنىڭ جوگى دە وراسان زور بولدى. حالىقتىڭ تاريحي زەردەسى، فيلوسوفيالىق وي - تۇيىندەرى، پەداگوگيكالىق

تاجىريبەسى، ادامگەرشىلىك ولشەمدەرى، كاسىپتىك ادەبيەتكە ٴتان كوركەمدىك سۇرانىستارى، تەاترلىق ونەرگە تيەسەلى ەسەسى اۋىز ادەبيەتىنە جۇكتەلدى. ٴىس جۇزىندە اۋىز ادەبيەتىنىڭ ارالاسپايتىن سالاسى قالعان جوق. ٴبىز بايىرعى اتا - بابالارىمىزدىڭ وسىنداي ونەر مەكتەبىنەن جارالعان بارلىق دۇنيەلەرىنىڭ باسىن بىرىكتىرىپ جالپى حالىققا، كەلەر ۇرپاققا، زەردەلى زەرتتەرمەندەرگە تابىس ەتۋ ماقساتىندا «قازاق اۋىز ادەبيەتىنىڭ قازىناسىن» الدارىڭىزعا تارتتىق.

قازاق اۋىز ادەبيەتى ۇلكەن تولعادان باسپا ٴسوز بەتتەرىندە جارىق كورىپ بولدى. ٴبىراق، ٴالى دە شاشىراندى كۇيدە. رەفورما جاساپ، ەسكى اشۋدان بەرگى 30 جىل بويى شينجياڭ حالىق باسپاسىنان ەرتەگى - اڭىزدار، قارا ولەڭدەر، قيسسا - داستاندار، قازاق ەمشىلىگى، دەنە تاربيە، ۇلتتىق اس - تاعامدار، ت.ب. فولكلورعا قاتىستى دۇنيەلەر ۇزبەي جارىق كورىپ كەلەدى. 1979-جىلدان باستاپ «شالعىن» جۋرنالىن شىعارىپ اۋىز ادەبيەتىنىڭ العاشقى سونى مۇرالارىن جيناپ تۇڭعىش توپتاپ باسىلىم كورسەتتى. ٴبىز بۇل جولى وسى نۇسقالاردى نەگىزگە الا وتىرىپ جانە ەلىمىزدىڭ ٴىشى - سىرتىندا باسىلىم تاپقان نۇسقالارىن سالىستىرۋ، سارالاۋ، تولىقتاۋ، رەتتەۋ ارقىلى جانرلار بويىنشا جۇيەلى قۇراستىرىپ وتىرمىز.

قازاق اۋىز ادەبيەتىنىڭ ٴتۇر - جانرلارى مول جانە كۇردەلى بولىپ كەلەتىندىكتەن جانرلىق جاقتان ٴبولۋ بىزگە قيىندىق تۋدىردى. ٴتۇرلى تانىمدار ارا تالاس - تارتىستان سوڭ اقىندار ايتىسى، اڭىز - ەرتەگىلەر، باتالار، جاڭىلتپاشتار، جۇمباقتار، جىر اۋلار جىرلارى، زاڭ - جارعىلار، كۇلدىرگىلەر، قارا ولەڭدەر، قيسسا - داستاندار، ماقال - ماتەلدەر، مىسال - تامسىلدەر، تۇرمىس - سالت جىرلارى، ولەسكەرلەر، ۇلتتىق

ويىندار، حالىق اندەرى، شەجىرە، شەشەندىك سوزدەر دەپ ون سەگىز توپقا جىكتەدىك. عىلمي ٴبولۋ جاعىنا قاتاڭ تالاپ قويعانىمىزبەن كەيبىر وقشاۋ قالاتىن جانرلاردى وسى توپتىڭ ىڭعايلى بىرىنە تەلىدىك. مىسالى: ميفتەرگە قايسىلار جاتادى، اڭىزدارعا قايسىلار جاتادى دەگەن سياقتى ماسەلەلەرگە كەلگەندە پىكىر بىرلىگىنە كەلە الماعاندىقتان «اڭىز - ەرتەگىلەر» دەگەن ٴبىر اتپەن جىبەرىپ ىڭعايىنا قاراي ورنالاستىردىق. ماقال - ماتەلدەر بۇدان بۇرىنعى باسىلىمداردىڭ جانە شەتەلدەگى باسىلىمداردىڭ بارىندە تاقىرىپتارعا بولىنگەن، ٴبىراق، مۇندايدا ماقال - ماتەلدەر وتە كوپ قايتالانادى، ويتكەنى، قازاقتىڭ ٴبىر ماقالى بىرنەشە ماعىنا بەرىپ، بىرنەشە تاقىرىپتى قامتيدى. سوندىقتان ٴبىز الفاۆيت تارتىپكە سالىپ (ٴبىرىنشى جولدىڭ ٴبىرىنشى دىبىسىن نەگىزگە الىپ شىعاردىق). حالىق اندەرىنىڭ قاي ٴبىرىن الساق تا تۋىلۋ اڭىزى، تاريحى بار ٴارى حالىقتىق قاسيەتى بويىنشا كوپ ۆاريانتتى. ٴبىز حالىق اراسىنا ەڭ كوپ تاراعان ٴبىر نەمەسە بىرنەشە ۆاريانتتىن نەگىز ەتتىك. سونىمەن بىرگە مۇمكىندىگىنشە ەڭ بايىرعى نۇسقاسىن الۋدى ولشەم ەتتىك. ال، بەتاشار مەن باتالار تومىنا دا وسى ٴۇردىستى ۇستاندىق، نەگىزىنەن حالىقتىق سيپات العان تۋىندىلاردى بەردىك. قالعان پىكىردى وقىرمان ٴوز قولدارىنا العان سوڭ ايتار دەپ وسى بويىنشا باسۋعا كەلىستىك.

شينجياڭ حالىق باسپاسى

2008 - جىل، شىلدە

مازمۇنى

ە 1
ج 78
ز 217
ي 220
ك 233

٥

ەر موينىندا قىل ارقان شىرىمەس.

ەكسەڭ ەگىن،
ىشەرسىڭ تەگىن.

ەمشى اقىسى ەلدەن،
ەگىنشى اقىسى جەردەن.

ەگىن سالساڭ ارىق قاز،
جۇرەر جولىن تاۋىپ قاز.

ەكپەي ەگىن شىقپاس،
ۋيرەنبەي ٴبىلىم جۇقپاس.

ەگىندى باعا بىلمەگەن،
پايدانى تابا بىلمەيدى.

ەگىن باققا شىقپايدى،
باپقا شىعادى.

ەڭبەگىنە قاراي ٴونىمى،
سوقاسىنا قاراي كولىگى.

ەڭبەك كوپ بولسا ەگىن كوپ،
ەرمەك كوپ بولسا ەگىن ٴشوپ.

ەگىندى كۇز سۋار،
كۇز سۋارساڭ ٴجۇز سۋار.

ەگىن ەكسەڭ ەرىنبەي،
تويادى قارنىڭ تىلەنبەي.

ەلدەن سۇراعانشا،
جەردەن سۇرا.

ەگىنىنە قاراي قىرمانى،
كۇتىمىنە قاراي ٴتۇسىمى.

ەگىن ەگەمىن دەسەڭ
كەتپەنىڭدى سايلا.
مال باعامىن دەسەڭ
شەكپەنىڭدى سايلا.

ەگىندى جازدا تىڭعا سال،
مالدى قىستا قۇمعا سال.

ەگىنى ورىلماعاننىڭ ارباسى قۇر،
قىرمانى سوعىلماعاننىڭ قامباسى قۇر.

ەگىندى باباڭداي كۇت،
بالاڭداي باق.

ەگىنشى جىلدا ارماندا،
بالىقشى كۇندە ارماندا.

此为试读，需要完整PDF请访问： www.ertongbook.com

ەرىنشەك ەگىنشىدەن،
ەرىنبەگەن ماساقشى وزادى.

ەكسەڭ وراسىڭ،
سەپسەڭ الاسىڭ.

ەگىندى كۇندىز ەگىپ، تۇندە سۋار.

ەگىننىڭ ەبىن،
ساۋدانىڭ تەگىن ۆيرەن.

ەككەن — ورار،
بەرگەن — الار.

ەڭبەك ەتپەي ەلگە وكپەلەمە،
ەگىن ەكپەي جەرگە وكپەلەمە.

ەگىننىڭ جايىن ەككەن بىلەر،
اربانىڭ جايىن جەككەن بىلەر.

ەلدەن كورمەگەندى،
ەگىن باسىندا كورەسىڭ.

ەگىندى قاتىن دا سالادى،
الۋىن ەرذىڭ ەرى الادى.

ەكپەسەڭ جەر قىسىرايدى،
كۇتپەسەڭ كول قىسىرايدى.

ەگىنىنىڭ كوركى كوگى،
جەردىڭ كوركى ٴشوبى.

ەگىن ىرىس تاڭدامايدى،
جۇمىس تاڭدايدى.

ەگىنشى بولساڭ، قوس وگىزىڭ تەڭ بولسىن.

ەگىن سالماي ەل قانباس،
ارىق قازباي ٴشول قانباس.

ەكى كەمەنىڭ قۇيرىعىن ۇستاعان سۋعا كەتەدى.

ەكى تەنتەك ەلگە سيماس.

ەكى ناردىڭ اراسىندا شىبىن ٴولىپتى.

ەر جىگىت ٴبىر كۇندە ٴبىر كىسىلىك،
ٴبىر كۇندە مىڭ كىسىلىك.

ەكى اۋرۋ ٴبىر كەلسە، اجالىڭنىڭ جەتكەنى،
ەكى تەنتەك ٴبىر كەلسە، ابىرويىڭنىڭ كەتكەنى.

ەكى سەگىز ون التى.

ەكى قولعا ٴبىر جۇمىس،
ەكى اياققا ٴبىر ٴجۇرىس.

ەكى قىرشاڭقى توعايدا كەزىگەدى.

ەكى اياقتىدا باجا،
ٴتورت اياقتىدا بوتا تاتۋ.

ەكى سيىر ايداعان ات ولتىرەدى،
ٴبىر سيىر ايداعان سيىر ولتىرەدى.

ەگەۋگە بەرمەس بىلەۋ بار،
ەكەۋگە بەرمەس بىرەۋ بار.

ەكى جولبارىس ٴبىر تاۋدا تۇرماس.

ەر كەزەگى ۇشكە دەيىن.

ەكى قۇزعىن تالاسسا،
ٴبىر قارعاعا جەم تۇسەر.

ەكى ٴسوزدى حانعا جاعادى،
ەكى ٴجۇزدى بايعا جاعادى.

ەگىز ەشكى ساۋىن بولماس،
ەكى جالقاۋ اۋىل بولماس.

ەل قۇلاعى — ەلۋ.

ەر ەگىز بولادى،
ەڭبەك جالعىز بولادى.

ەكى تاۋ قوسىلماسا دا،
ەكى ەل قوسىلادى.

ەكەۋ بولساڭ بىرگە كەڭەس،
بىرەۋ بولساڭ بوركىڭمەن كەڭەس.

ەكى كىسى قىسىلسا،
ٴبىر كىسىلىك ورىن شىعار.

ەر ٴبىر رەت ولەدى،
ەز مىڭ ولەدى.

ەلۋىندە ەر — دانا،
ەلۋ جىلدا — ەل جاڭا.

ەر جىگىت بارمايمىن دەگەن جەرىنە ٴۇش رەت بارادى.

ەر جىگىت جەتى ٴسۇرىنىپ، سەگىز سەكىرەدى.

ەرىنشەكتىڭ — سىنىعى سەگىز،
سىلتاۋى توعىز.

ەكى تەنتەك اۋىل بولماس،
ٴيت بالالاپ ساۋىن بولماس.

ەل جاتپاي، ٴيت تىنباس.

ەسىكتەن ەرگەنشەك كەتسە،
يتتەن يبا كەتەدى.

ەل، ەلدىڭ زاڭى باسقا،
يتتەرى قارا قاسقا.

ەگىنشى جەرىن ماقتايدى،
بالىقشى كولىن ماقتايدى.

ەلدى جەردە ۇرى بار،
تاۋلى جەردە ٴبورى بار.

ەلدى جەردىڭ ٴبورىسى اشتان ولمەس.

ەر جامانى ۇيدە بولار،
الڭ جامانى ىندە بولار.

ەر جاڭىلىپ قولعا تۇسەر،
قۇس جاڭىلىپ تورعا تۇسەر.

ەلدى جەردە تۇلكى اشتان ولمەيدى.

ەر ازىعى جولدا،
ٴبورى ازىعى جوندا.

ەر ەرلىگىن ىستەسە،
ەل ەلدىگىن ىستەر.

ەر قوسىنىنان ايرىلسا،
ەل ىرىسىنان ايرىلادى.

ەر — ىرىستىڭ كىلتى،
ەل — ىرىستىڭ قورعانى.

ەردىڭ مالى — ەلدىڭ مالى.

ەر ەلىندە كوگەرەر،
جەكەن جەرىندە كوگەرەر.

ەر جىگىت — ەلى ٴۇشىن تۋادى،
ەلى ٴۇشىن ولەدى.

ەلىن ويلاماعاننىڭ ەرلىگى زايا،
ەرتەڭىن ويلاماعاننىڭ تىرلىگى زايا.

ەلى اماننىڭ جەرى امان.

ەلىن سۇيگەن ەر بولار،
ەلىن جەگەن قور بولار.

ەلسىز ۇل بولماس،
جەرسىز گۇل بولماس.

ەلسىز ەر تۇل،
يەسىز ات تۇل.

ەلۋ جىلدا ەل جاڭا،
ٴجۇز جىلدا قازان جاڭا.

ەل اۋىرىن ەر كوتەرەر،
جۇك اۋىرىن نار كوتەرەر.

此为试读，需要完整PDF请访问：www.ertongbook.com